

# АУТОРСКО ПРАВО У БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНОЈ ДЕЛАТНОСТИ:

## ЗАКОНСКИ ОКВИРИ И СТРУЧНО-ОБРАЗОВНИ ДОПРИНОСИ

*Драјана Столић*

*Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”,  
Београд*

УДК: 021.89:347.78(497.11)  
026/027:[023-051:37(497.11)]

### Сажетак

У раду је дат кратак пресек теоријско-стручних и образовних доприноса познавању ауторског права у библиотечко-информационој делатности. Ове активности треба да омогуће да се одредбе Закона о ауторском и сродним правима, које се непосредно или посредно односе на библиотеке, примењују на ваљан начин. Ова проблематика је разуђена, будући да се појављује у различитим сегментима библиотечке делатности и додатно се усложњава даљим, дигиталним развојем инфраструктуре, као и применом политике отвореног приступа и отворене науке уопште. Назначена су три момента који се могу сматрати кључним, као што су: 1) све богатија теоријска и стручна подршка, која се испољава кроз објављене стручне радове и монографске публикације о овој теми, потом 2) организована обука библиотекара и корисника највише кроз акредитоване семинаре, што помаже да 3) законски оквири, који су у неким деловима недовољно прецизни, буду правилно схваћени и спроведени у пракси. Указује се на важност континуираног третмана ауторског права од стране библиотекара и на значај пуне свести да је ова правна област за библиотечко-информациону делатност данас, када се она добрим делом одвија у дигиталном свету, неопходна. Сва акумулирана знања могу да помогну у решавању неких још увек отворених питања, као што је, на пример, проблем дела недоступног титулара ауторског права („orphan works”).

**Кључне речи:** Закон о ауторском и сродним правима, библиотеке, дигитализација, лиценце Креативне заједнице, акредитовани семинари за библиотекаре, едукација, „дела сирочићи”.

Без познавања ауторског права практично није могуће обављати неке од важних сегмената библиотечко-информационе делатности. Замајац у позиционирању проблематике ауторског права као релевантне за реализацију библиотечких активности свакако јесте дигитализација због једноставне чињенице да се умножавањем дела у дигиталном облику производе нови оригинали на начин који „у папирном свету“ није био замислив.

Комплексност теме ауторског права може се најбоље разумети уколико се она посматра са неколико аспеката: *теоријско-стручној*, узимањем у обзир стручних и научних приступа овој теми током последњих двадесет година, *образовној*, који подразумева припрему и реализацију семинара, презентација и других облика ширења знања о ауторском праву, и најзад *законодавној*, који разматра законске одредбе, њихова могућа ограничења и алтернативне облике регулисања ауторскоправних овлашћења у онлајн окружењу, као што је стандард *Creative Commons*.

Наведени приступи нису једини начини да се прикаже ауторско право у контексту библиотечко-информационе делатности, али пружају могућност да се знања и искуства систематизују. Циљ овог пресека јесте да се оцртају досадашња постигнућа у приближавању ауторског права библиотечким радницима и да се обележе неуралгичне тачке, ограничења и недоумице, чије решавање – што не зависи само од библиотекара – може да буде предложак за неку будућу иницијативу измена постојећих или доношења нових докумената који регулишу ову област.

## СТРУЧНИ И НАУЧНИ ДОПРИНОСИ

Пораст броја стручне и научне литературе о ауторском праву у библиотечко-информационој делатности нарочито је био уочљив у другој половини двехиљадитих. После неколико кратких прилога, од 2008. године почело је обухватније бављење овом темом, најпре у раду Стеле Филипи Матутиновић,<sup>1</sup> потом и у низу текстова Татјане Брзуловић Станисављевић, који су се детаљно позабавили основним појмовима интелектуалне својине. Ова тема постаје нарочито значајна у вези са правним аспектом Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду (PHAIDRA), који је подигнут 2011. године када је системски импле-

---

<sup>1</sup> Стела Филипи Матутиновић: „Правна регулатива интелектуалне својине и њен значај за библиотеке у Србији“. У: *Зборник радова / Међународна научна конференција Електронска библиотека*, Београд, 25–28. 9. 2008. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2009. ISBN 978-86-86419-70-5. Стр. 199–210.

ментиран *Creative Commons* стандард.<sup>2</sup> Тема ауторског права обрађена је опсежно и у докторској дисертацији Александре Павловић,<sup>3</sup> која је потом објављена и као монографска публикација.<sup>4</sup> У неким касније публикованим радовима, ова ауторка је истакла парадоксалну ситуацију да, и поред технолошког напретка, публикације у дигиталном свету постају заправо недоступније управо због ауторскоправних ограничења и управљања дигиталним правима од стране издавача.<sup>5</sup>

Осим учешћа на конференцијама и прилога у часописима, године 2013. објављен је приручник *Ауторска права за библиотекарe*, као превод истоименог приручника Беркмановог центра за интернет и друштво (Berkman Center for Internet and Society), као материјал који интегрише садржаје од значаја за ауторско право.<sup>6</sup> У истом периоду објављен је и рад Јелене Глишовић који на нешто другачији начин проблематизује ауторскоправна ограничења, задржавајући се на филозофским поставкама које „заступају заговорници строге контроле ауторских права”.<sup>7</sup>

Процеси дигитализације и велики пројекти, као што је Европеана, свакако су заслужни што је пажња правника почела више да се усмерава према питањима умножавања дела која припадају културној баштини, као што је случај у саопштењу Андреја Дилигенског.<sup>8</sup> Поједини правни

---

2 Међу њима су радови: „Коришћење Creative Commons лиценци у Србији”, *Библиотекар*, год. 51, св. 1/4 (2009), стр. 105–116; „Ауторско право и библиотеке”. У: *Панчевачко чишћење*, год. 9, бр. 17 (нов. 2010), стр. 73–77; „Ауторско право: појмовна одређења”, *Панчевачко чишћење*, год. 9, бр. 16 (мај 2010), стр. 72–76; „Ауторско право са посебним освртом на остваривање репрографских права”. У: *Зборник радова / Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савремене друштва*, Београд, 24–26. септембар 2010. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. Стр. 225–241; „Заштита ауторских права у институционалним репозиторијумима”. У: *Дигиталне библиотеке, дигитални репозиторијуми, дигиталне презентације / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер*. Београд: Филолошки факултет и др, 2012. (Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину; књ. 2; vol. 2), стр. 253–269.

3 Александра Павловић, *Међубiblioteчка йојајмица у Србији: развој и йрансформација у складу са йрансформацијом комуникационог сисйема у науци: докторска дисертација*, Београд, [А. Павловић], 2009.

4 Александра Павловић, *Снабдевање научним документима у Србији*, Београд, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 2012.

5 Александра Павловић: „Змија у Рајском врту”: интелектуална својина у дигиталном миленијуму. *Инфошека*, год. 12, бр. 2 (децембар 2011), стр. 58–61.

6 *Autorska prava za bibliotekare: priručnik*, превела и прилагодила Stela Filipi-Matutinović, Beograd, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”, 2013.

7 Јелена Глишовић: „Критички осврт на филозофске основе интелектуалне својине и ауторског права”, *Гласник Народне библиотеке Србије*, год. 13, бр. 1 (2012/2013), стр. 281–287.

8 Андреј Дилигенски, „Судски случајеви везани за дигитализацију културне баштине и њена доступност у сајбер простору”, *Правни аспекти дигитализације културне баштине*, приредио Драган Прља, Београд: Институт за упоредно право, 2017, стр. 55–67.

текстови, на другој страни, директно разматрају начин на који закон третира библиотеке (Соња Лучић, Зоран Миладиновић).<sup>9</sup>

Иако не задиру конкретно у ауторскоправна питања у контексту библиотечко-информационе делатности, велику помоћ у савладавању тешкоћа ауторског права пружају научне конференције које се организују једном годишње на Правном факултету Универзитета у Београду под називом *Интелектуална својина и интернет*, са којих се саопштења објављују у истоименом зборнику.<sup>10</sup> Чињеница да је на овом факултету предмет Ауторско право пре неколико година постао обавезан на основним студијама, сведочи у прилог тврдњи да је тумачење ауторског права и интелектуалне својине уопште неприкосновено добило највишу академску подршку.

Паралелно са овим, од 2012. године делује и Фондација SHARE,<sup>11</sup> чије су примарне активности „слобода изражавања на интернету, информациона приватност, дигитална безбедност и отворен приступ знању и информацијама“, која својим презентацијама, публикацијама и консултантским радом, проширује и употпуњује познавање дигиталних права, са посебним освртом на заштиту личних података.

Иако нису једини, поменути аутори и институције допринели су значајној акумулацији знања и коначном учвршћивању области ауторског права у библиотечкој заједници. Управо ово знање може се третирати као драгоцен капитал у решавању различитих недоумица од којих неке произлазе из самог закона.

## БИБЛИОТЕКЕ И ЛЕГИСЛАТИВА О АУТОРСКОМ ПРАВУ

Важећи Закон о ауторском и сродним правима донет је 2012. године (примена од 1. јануара 2013),<sup>12</sup> али је касније мењан и допуњаван. Његовим доношењем престало је важење дотадашњег закона из 2004. године,<sup>13</sup> који је био други закон о ауторском праву у тадашњој Савезној Републици Југославији (први је донет 1998. године).

---

<sup>9</sup> Соња Лучић, „Право библиотеке да дигитализује дело које се налази у њеном фонду с циљем да га стави на располагање путем посебних уређаја“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, год. 56, бр. 76 (2017), стр. 537–548. Зоран Миладиновић: „Услуге давања у закуп и на послугу примерака ауторских дела и предмета сродних права“, *XXI век – век услуга и службеног права*. Књ. 2, Крагујевац, Правни факултет Универзитета и др., 2011, стр. [233]–243.

<sup>10</sup> Последњи зборник објављен 2018. године: *Интелектуална својина и интернет*, приредио Душан V. Popović, Београд: Правни факултет Универзитета, 2018.

<sup>11</sup> SHARE fondacija. <https://www.sharefoundation.info/sr/> (приступљено 10. 3. 2020)

<sup>12</sup> Закон о ауторском и сродним правима, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012. [http://www.paragraf.rs/propisi/zakon\\_o\\_autorskom\\_i\\_srodnim\\_pravima.html](http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.html) (приступљено 10. 3. 2020)

<sup>13</sup> Закон о ауторском и сродним правима (2004). <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/sr/me/me008sr.pdf> (приступљено 10. 3. 2020)

Иако се у закону у релативно малом броју чланова експлицитно помињу библиотеке,<sup>14</sup> он задира у значајан део библиотечког пословања, пре свега у домен коришћења и умножавања ауторских дела од стране корисника, али и библиотека које умножавају дела, формирајући нове дигиталне збирке. У третирању свих ових питања закон пружа елементарне окви-ре, мада остаје у неким сегментима недоречен или недовољно прецизан. Постоје, коначно, питања која јесу из домена библиотечког рада, али нису третирана уопште у постојећем закону, као што је питање *дела недоспун-ној шишцилара ауторској права* или „дела сирочића“.

А) *Давање дела на послугу и јавне библиотеке*. Библиотеке су поседници ауторских дела, а њихово пословање се може одредити као давање „на по-слугу оригинала или умножених примерака ауторских дела“, те би се у том смислу на њих примењивао члан 40 актуелног Закона. Давање на послугу „у смислу овог закона, је давање оригинала или умножених примерака дела на коришћење, у временски ограниченом периоду, без остваривања непосредне или посредне имовинске користи“. У наставку се, међутим, каже да се одредбе овог члана *не примењују* приликом давања на послу-гу оригинала или умножених примерака библиотечког материјала „у на-ционалним библиотекама, библиотекама јавних образовних институција и јавним специјализованим библиотекама“. Овај члан предвиђа да аутор чије се дело даје на послугу „од стране јавних библиотека, односно других институција којима је то делатност“ има право на одговарајућу накнаду.

У закону из 2004. ово питање било је третирано на нешто другачији на-чин: у чл. 39 помиње се право аутора на накнаду „у случају давања на послугу примерака ауторских дела, изузев рачунарских програма“, али се та одредба *не примењује* „приликом давања на послугу библиотечког материјала у јавним библиотекама“.<sup>15</sup> У важећем закону, дакле, раздвојени су типови библиотека на које се ова одредба односи – на јавне, али не и на националне, високошколске и специјалне библиотеке.

И претходни и актуелни закон предвиђали су да се у оваквим и слич-ним случајевима право аутора на накнаду реализује преко организације за колективно остваривање ауторског и сродних права. Међутим, уко-лико таква организација не постоји, одредбе закона се практично не примењују. У фебруару 2014. у Србији је основана таква агенција под на-

<sup>14</sup> У члановима који се директније односе на библиотеке може се уочити благи, условно рече-но, „напредак“ у односу на Закон из 2004. То се пре свега огледа у допуни и спецификацији чланова у којима се помиње рад библиотека.

<sup>15</sup> У поменутом раду З. Миладиновића дато је следеће објашњење: „Искључење јавних би-блиотека из обавезе плаћања накнаде учињено је из разлога што је број примерака аутор-ских дела које библиотеке набављају релативно мали, јер библиотеке располажу скромним финансијским средствима.“ Стр. 241.

живом Организација за остваривање репрографских права (ООРП),<sup>16</sup> чији је задатак, поред остваривања права аутора на накнаду „од увоза, односно продаје техничких уређаја за које се оправдано може претпоставити да ће бити коришћени за умножавање ауторских дела издатих у штампаној форми, за личне некомерцијалне потребе физичких лица“, затим „права на накнаду од правног или физиког лица које пружа услуге фотокопирања из накнаду“ и – *„право на накнаду од давања на послују оригинала или умножених примерака ауторских дела издатих у штампаној форми, од стране јавних библиотека, односно других институција којима је то делатност“*.

Пресудан корак у реализацији ових права јесте доношење одговарајућих тарифа, али је у јануару 2018. година донета само „Тарифа посебних накнада Организације за остваривање репрографских права“,<sup>17</sup> која се односи на физичка и правна лица која уз накнаду обављају „услуге фотокопирања, као произвођаче и увознике уређаја за фотокопирање, штампање и скенирање“. Слична тарифа, међутим, још није донета за јавне библиотеке, те ове одредбе и даље не могу да буду примењиване. Питање да ли уопште библиотеке треба да буду обухваћене овим чланом закона и зашто су на овај начин издвојене јавне, остаје као потенцијална тема за ширу дебату и разматрање.<sup>18</sup>

Б) *Умножавање дела у библиотекама*. Будући да се у библиотекама свакодневно умножавају ауторска дела, на физичким или дигиталним носеоцима, овај елемент имовинскоправних овлашћења аутора практично је доминантан у разматрању ауторскоправних питања у библиотечно-информационој делатности. Очекивано, ради се о одредбама које третирају законски допуштenu активност – суспензију искључивих права и права на накнаду.

Умножавање примерака ауторског дела које библиотеке поседују помиње се експлицитно у члану 45 према којем је дозвољено „без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножавање дела од стране јавних библиотека, образовних установа, музеја и архива, само за *сопствене архивске потребе, ако се дело умножава из сопствене примерка и ако таквим умножавањем ове институције немају намеру да остваре непосредну или посредну имовинску корист*“. Ова одредба, међутим, може изазвати забуну уколико библиотека поседује један примерак ауторског дела, те не може да умножи дело и тако замени оштећени примерак.

---

<sup>16</sup> Организација за остваривање репрографских права <http://oorp.rs/wp/> (приступљено 12. 3. 2020)

<sup>17</sup> Тарифа посебних накнада организације за остваривање репрографских права [http://oorp.rs/wp/wp-content/uploads/2019/05/TARIFA\\_OORP.pdf](http://oorp.rs/wp/wp-content/uploads/2019/05/TARIFA_OORP.pdf) (приступљено 12. 3. 2020)

<sup>18</sup> Разлог може бити угледање на праксе у страним земљама, и њихово прилагођавање домаћем законодавству. О томе више у З. Миладиновић, Нав. дело.

Овај члан заправо указује на неопходност услова да ауторско дело чини део библиотечких колекција, односно да *буде својина библиотеке како би могло да буде умножено*. Из тога произлази да пракса када библиотека умножава и даје на коришћење копије ауторских дела која иначе не поседује, представља кршење закона. С друге стране, пошто власник, према закону, може слободно отуђити примерак дела који је легално прибавио од аутора или ауторовог правног следбеника, што би могло да буде подведено под тзв. *принцип исцрпљења права*, библиотеке раде у складу са законом када набављене публикације размењују или поклањају другим установама.

У појединима случајевима, смернице за сналажење у ауторском праву пружају и примери из судске праксе као када је настао спор између Техничког универзитета у Дармштату и немачке издавачке куће „Еуген Улмер“. Како наводи Соња Лучић у поменутом раду,<sup>19</sup> спор је настао када је библиотека умножила примерак уџбеника из свога фонда и када га је поставила на одговарајуће уређаје, са којих су корисници могли да преузимају публикацију у штампаном или електронском облику. Издавач умноженог уџбеника, који је иначе и понудио универзитету електронско издање, поднео је тужбу, али је суд донео пресуду (март 2011) у којој је закључио „да су носилац права и установа морали претходно склопити споразум о дигиталном коришћењу дела како би се искључила примена чл. 52б немачког Закона о ауторском праву. Овај суд је истовремено одбио захтев издавача да се Универзитету забрани да дигитализује или наручи дигитализацију спорног уџбеника. Он је, међутим, прихватио захтев издавача да се корисницима библиотеке забрани да могу, на местима предвиђеним за електронско читање у библиотеци, штампати на папир то дело и/или га снимити на USB прикључак и изнети те репродукције из библиотеке.“<sup>20</sup> Другим речима, библиотека може да умножи публикацију из свог фонда за потребе својих корисника како би им омогућила приступ публикацији која је заузета,<sup>21</sup> али није допуштено слободно преузимање, стога и даље неконтролисано умножавање ових публикација.

В) *Умножавање дела од стране корисника*. Поједине одредбе закона не говоре експлицитно о раду библиотека, већ о поштовању закона од стране корисника, при чему библиотеке имају секундарну улогу. Члан 46 наводи да је физичком лицу дозвољено да без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде умножава примерке објављеног дела за *личне некомерцијалне*

---

<sup>19</sup> Ово је и један од „случајева из судске праксе“ приказан у семинару *Ауторско право и БИД: повреда права и појам плагијаша*, о којем ће касније бити више речи.

<sup>20</sup> Лучић, С., Нав. дело, стр. 539.

<sup>21</sup> У раду се наводи место из немачког закона: „Број примерака дела доступних на местима за електронско читање не сме начелно бити већи од онога који садржи фонд установе“. Нав. дело, стр. 540.



иошребе. Некомерцијални аспект, међутим, треба посматрати нешто шире – као главни ослонац у даљим одређењима законитог или незаконитог коришћења дела.

Питање умножавања „писаних дела у обиму целе књиге“, што је искључено „осим ако су примерци те књиге распродати најмање две године“, посебно је осетљиво. Непостојање капацитета у библиотекама да се ажурно и поуздано води евиденција о стању тиража одређених публикација, као ни јединственог информационог система који би умрежио све актере у овом процесу, практично онемогућава да ова одредба буде спроведена унутар самих библиотека. Корисник, на другој страни, има право да буде информисан о својим правима и обавезама, те је једини начин да се постигне одрживо решење у датим законским оквирима, инсистирање на обавештавању корисника о законским одредбама које ово питање регулишу. Ово се може постићи на више начина: од интерних аката (правилника), преко информисања на веб-сајту, до видљивих обавештења у просторијама библиотеке (*disclaimers*) или изјава које корисник потписује приликом коришћења делова библиотечке грађе.

Некомерцијално коришћење је значајна смерница када се говори о умножавању делова дела за потребе учења или личног усавршавања, јер закон не наводи о коликом проценту ауторског дела је реч, нити у библиотечкој заједници постоји консензус на шта би се део односно проценат дела односио – на број страница или број речи. *Reasonable portion* који се најчешће наводи,<sup>22</sup> оставља сувише велики простор за различиту праксу те може донети више нових проблема него решења. Из тог разлога одговорност крајњег корисника ауторског дела добија на тежини, а библиотекама преостаје да успоставе што делотворније механизме који ће кориснику бити у потпуности јасни, попут Народне библиотеке Србије која је почетком 2020. усвојила измене и допуне *Правилника о условима о начину коришћења грађе и услуга* заједно са тринаест различитих образаца<sup>23</sup> намењених различитој врсти грађе. Библиотекари и даље имају улогу информатора и едукатора, коју је потребно, како указују овакви моменти, константно унапређивати.

Г) „Дела сирочићи“. Информисање, упозоравање или едуковање корисника, неопходно је и у вези са оним питањима која нису ушла у закон, а за чијим регулисањем постоји евидентна потреба. У то спада третман *дела недоступној титлулару ауторској права* или „дела сирочића“:<sup>24</sup> реч

<sup>22</sup> У неким институцијама додатно се објашњава шта се подразумева под „прихватљивим делом“, и углавном он износи 10% – National library of Australia <https://www.nla.gov.au/document-supply-services/copyright#portion>

<sup>23</sup> Доступно на <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=22508> (приступљено 26. 3. 2020)

<sup>24</sup> Душан Поповић: „Дигитализација ауторских дела и приступ делима недоступног титлулару ауторског права“. У: *Право и привреда*, 50, 4–6 (2013) 726–743.



је о делима која нису у јавном домену, али је носилац ауторскоправних овлашћења, наследник имовинских права, непознат или недоступан те није могуће добити овлашћење за умножавање ауторског дела. За разлику од законодавства у Хрватској или Словенији,<sup>25</sup> у закон Србије још није инкорпориран начин и облик коришћења ових дела, у складу са директивом ЕУ, која предвиђа контролисани, легални начин искоришћавања дела.<sup>26</sup>

Будуће активности на изменама *Закона о ауторском и сродним правима РС* требало би да садрже и иницијативу за доношење ових измена, које су нарочито важне у реализацији процеса дигитализације културне и научне баштине.

### Концепт лиценци Креативне заједнице (*Creative Commons*)

Лиценце Креативне заједнице (*Creative Commons*), међународни стандард намењен формирању униформних, правно ваљаних а бесплатних модела ауторскоправних уговора, конципиран је 2001. године као пројекат групе професора Универзитета Харвард на челу са Лоренсом Лесигом.<sup>27</sup> Циљ овог стандарда јесте обезбеђивање лако применљивих модела лиценци којима се дефинишу услови под којима дело може да се користи у онлајн окужењу.

Лиценце Креативне заједнице најдиректније су ушле у домаћу праксу крајем 2011. године, њиховим инкорпорирањем у документацију која чини део припреме докторске дисертације, што је пратило успостављање Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду PHAIDRA.<sup>28</sup> Податак о лиценци у схеми метаподатака Репозиторијума представља обавезан елемент који се као метаподатак преноси у друге системе (Dart Europe, Open Access Theses and Dissertations).

Истина је, међутим, да се увођење лиценци одиграло пре него што је на прави начин схваћена њихова намена, те је и пракса показала мањкавости. Према слободној процени, међу одбрањеним дисертацијама приспелим у

25 У Хрватском закону ова дела се називају *гјела сирочаг* (<https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>), док словеначки *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah* у члановима 50а и 50б и др. говори о *осирошелим делима* <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403> (приступљено 15. 3. 2020). Обе земље су у своје законе унеле европске директиве, као документе које наднационане институције доносе и које морају бити унете у национално законодавство да би биле спроведене. Директива која је примењена у овом сегменту је *Директива 2012/28/EU о неким дозвољеним облицима коришћења гела сирочића*.

26 Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (text with EEA relevance), Official journal of the European Union, 27.10.2012, L299/5 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF> (приступљено 15. 3. 2020)

27 <https://creativecommons.org/author/lessig/> (приступљено 15. 3. 2020)

28 Универзитет у Београду је донео *Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација* као један од првих докумената којим се регулише депоновање докторских дисертација у електронском облику <http://arhiva.unilib.rs/unilib/projekti/doktorati/docs/1%20-%20Uputstvo%20za%20formiranje%20repozitorijuma%20doktorskih%20disertacija.pdf> (приступљено 18. 3. 2020)

Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ између 20 и 30% није имало означену лиценцу, а међу докторандима који су похађали обуку о обликовању докторске дисертације (од 2015), био је занемарљив број оних који су рекли да разумеју смисао лиценци које чине део „Изјаве о коришћењу“ као обавезног дела докторске дисертације.

Искуство са лиценцама Креативне заједнице указује на важност правовременог, опсежног и поступног едукативног рада, који мора да пође од претпоставке да је ауторско право, на којем се заснива стандард *Creative Commons*, захтевна и обимна област права, која мора да буде обрађена на адекватан начин, и чије познавање треба да буде обнављано и допуњавано.

## АКРЕДИТОВАНИ СЕМИНАРИ

Стручни и научни теоријски доприноси, наведени на почетку, могу се сматрати важном подршком у разумевању ауторског права, али реално је очекивати да се знатно бољи резултати постижу кроз опсежан и континуиран едукативни процес. Акредитовани семинари, као део система сталног стручног усавршавања запослених у библиотечко-информационој делатности<sup>29</sup> у том смислу су представљали погодан оквир да се овакав процес започне.

Две године након успостављања процеса акредитације, Универзитетска библиотека је предложила семинар *Ауторско право у библиотечко-информационој делатности* аутора др Татјане Брзуловић Станисављевић и др Драгане Столић. Семинар је потом акредитован у још два циклуса на период од две године. За 2017. и 2018. акредитован је под називом *Ауторско право у библиотечко-информационој делатности: повреда права и појам плагијата*, а за 2019. и 2020. као *Ауторско право у библиотечко-информационој делатности: ауторско дело и инјернеш*. Током 2016. године семинар је одржан петнаест пута за 339 полазника, а у периоду 2017–2018. укупно једанаест пута за 255 полазника. Током прве половине трећег акредитационог циклуса (2019), одржано је шест семинара за 140 полазника.

За време првог циклуса обрађене су следеће теме: појам и подела интелектуалне својине, интелектуална добра (творевине, псеудотворевине, ознаке), врсте ауторских дела (изворна дела, прераде, збирке), овлашћења аутора (личноправна и имовинскоправна), промет права и уговори о уступању овлашћења, повреда ауторског права, ауторско дело створено у радном односу, међународне конвенције и други наднационални прописи (Бернска конвенција, ТРИПС), лиценце Креативне заједнице (*Creative*

<sup>29</sup> Процес који је регулисан доношењем Правилника о сталном стручном усавршавању запослених у библиотечко-информационој делатности 2013. године <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg> (приступљено 18. 3. 2020)

Commons), настанак, врсте лиценци, примена, поступак лиценцирања, управљање дигиталним правима (DRM).

У другом циклусу је, поред обнављања основних појмова, пажња посвећена примерима из судске праксе, као и другим различитим случајевима повреде права. Појашњени су детаљно облици плагијаризма и приказан је рад софтвера за проверу оригиналности радова. У актуелном циклусу, детаљније су обрађене лиценце Креативне заједнице, односно описан је садржај ових модела уговора и приказан је ауторскоправни проблем коришћења друштвених мрежа, нарочито Фејсбука и Твитера.

Иако су покривене теме мењане, допуњавање или прилагођавање, током свих година поштовани су општи принципи *обухватности, прилагодљивости, актуелности и интерактивности*. Семинар је од самог почетка настојао да обради или обнови познавање, „абецеде“ ауторског права: појмови као што су „аутор“, „ауторско дело“, „морална права“ или „имовинска“ морали су изнова да се претресу, јер нису смели да се *подразумевају*, колико год да се чинило да је њихово усвајање једноставно. То је био најсигурнији пут да се евентуалне нејасноће и недоречености превазиђу на најбољи начин. Унапред оцртана концепција, формулисана кроз план, није спречила да се семинар прилагођава изменама у овој области, као што је доношење нових докумената или појава нових случајева у пракси. То је свакако утицало и на пријем код полазника који су, и поред иницијалне теоријске обухватности, препознавали везу између свог свакодневног рада и предмета семинара. Сва постављена питања чинила су материјал за будући семинар, као обогаћење и унапређење.

Како је досадашње искуство показало, предност оваквог облика едукације лежи у уравнотежености између *обавезности* и *отворене могућности за надоградњу*. Обнављање основа ауторског права, што је постало обавезни део сваког циклуса, омогућава да се знања освеже и утврде, како би се лакше усвојила нова. Уколико би акредитација у неком тренутку и изостала, овако постављен концепт може и даље да се примењује независно, у складу са интересовањима и потребама потенцијалних корисника и мимо библиотеке заједнице.

Додатно интересовање за ауторско право уочено је у академској заједници, вероватно захваљујући посредовању библиотекара академских институција, те се едукативна активност наставља у сличном облику и у овим срединама. Најновија пракса софтверске провере докторских дисертација, која је започела у октобру 2018. године,<sup>30</sup> отворила је нови круг едукације за посебну циљну групу: професоре, истраживаче и докторанде. И у тој врсти едукације, која се бави врло конкретним процеду-

---

30 Ова процедура је регулисана *Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација* које се бране на Универзитету у Београду [https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik\\_originalnost\\_doktorske\\_disertacije.pdf](https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik_originalnost_doktorske_disertacije.pdf) (приступљено 18. 3. 2020)

рално-програмским питањима, основи ауторског права су услов без којег се не може. Примера ради, једно од питања које највише „мучи“ докторанде везано је за одредбу закона која каже да „ауторскоправном заштитом нису обухваћене опште идеје, поступци, методе рада, или математички концепти као такви, као и начела, принципи и упутства“ (чл. 6 ЗАСП). Млађи истраживачи су у дилеми да ли је потребно наводити изворе за коришћене методе или опште чињенице у одређеној научној дисциплини.

## ЗАКЉУЧАК

Теоријско-стручни и нарочито едукативни рад о ауторском праву у библиотечко-информационој делатности учвршћује везу библиотечких стручњака са непосредним потребама корисника. Познавање ауторског права представља још један, незаобилазни стручни аспект рада библиотекара, што је нарочито уочљиво у академском окружењу у контексту развојка инфраструктуре за отворену науку (репозиторијума) и обавезног депоновања дела у отвореном приступу за радове настале у оквиру јавно финансираних пројеката. Томе треба додати још два значајна момента: могућност објављивања дела мимо класичног издавачког процеса (друштвене мреже за истраживаче и сл.) и успостављање нових процедура везаних за проверу докторских дисертација. У читавом ланцу ових процеса, који нису сасвим нови, али који добијају пуни замах, ауторско право чини неизоставни елемент без чијег правилног разумевања сналажење у свету савремених информација напосто није могуће.

С друге стране, процеси дигитализације у академским и јавним библиотекама актуализују питања везана за законску регулативу и могућност умножавања појединих дела која припадају културној баштини, што би пре свега могло да се односи на дела недоступног титулара ауторског права, али и друга општа питања о допуштености умножавања делова библиотечког фонда.

Пресек ауторског права у библиотечко-информационој делатности открива да су последње две деценије биле изузетно богате у теоријско-стручном и практичном смислу када је реч о хватању у коштац са овом правном материјом. То, међутим, не треба разумети као крај једног процеса, већ као обезбеђивање ресурса за будуће изазове.

## ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. *Autorska prava za bibliotekare: priručnik*, prevela i prilagodila Stela Filipi Matutinović, Beograd, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, 2013.
2. Брзуловић Станисављевић, Татјана: „Коришћење Creative Commons лиценци у Србији“, *Библиошечар*, год. 51, св. 1/4 (2009), стр. 105–116.
3. Брзуловић Станисављевић, Татјана: „Ауторско право: појмовна одређења“, *Панчевачко читалиште*, год. 9, бр. 16 (мај 2010), стр. 72–76.
4. Брзуловић Станисављевић, Татјана: „Ауторско право и библиотеке“, *Панчевачко читалиште*, год. 9, бр. 17 (нов. 2010), стр. 73–77.
5. Брзуловић Станисављевић, Татјана: „Ауторско право са посебним освртом на остваривање репрографских права“. У: *Зборник радова / Међународна научна конференција „Књига и језик у развоју савременог друштва*, Београд, 24–26. септембар 2010. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. Стр. 225–241.
6. Брзуловић Станисављевић, Татјана: „Заштита ауторских права у институционалним репозиторијумима“. У: *Дигиталне библиотеке, дигитални репозиторијуми, дигиталне презентације / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер*. Београд: Филолошки факултет и др., 2012. (Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину; књ. 2 ; vol. 2). Стр. 253–269.
7. Глишовић, Јелена: „Критички осврт на филозофске основе интелектуалне својине и ауторског права“, *Гласник Народне библиотеке Србије*, год. 13, бр. 1 (2012/2013), стр. 281–287.
8. Дилигенски, Андреј: „Судски случајеви везани за дигитализацију културне баштине и њена доступност у сајбер простору“, *Правни аспекти дигитализације културне баштине*, приредио Драган Прља, Београд: Институт за упоредно право, 2017, стр. 55–67.
9. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works (text with EEA relevance), Official journal of the European Union, 27. 10. 2012, L299/5 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:299:0005:0012:EN:PDF> (приступљено 2. 5. 2015).
10. *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah*. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403> (приступљено 15. 3. 2020).

11. *Закон о ауторском и сродним правима*, Службени гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012. [http://www.paragraf.rs/propisi/zakon\\_o\\_autorskom\\_i\\_srodnim\\_pravima.html](http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_autorskom_i_srodnim_pravima.html) (приступљено 1. 3. 2016)
12. *Закон о ауторским и сродним правима* (2004). <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/sr/me/me008sr.pdf> (приступљено 10. 3. 2020)
13. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. (<https://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>) (приступљено 15. 3. 2020)
14. *Intelektualna svojina i internet*, priredio Dušan V. Popović, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta, 2018.
15. „Lawrence Lessig”. <https://creativecommons.org/author/lessig/> (приступљено 15. 3. 2020)
16. Лучић, Соња: „Право библиотеке да дигитализује дело које се налази у њеном фонду с циљем да га стави на располагање путем посебних уређаја”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, год. 56, бр. 76 (2017), стр. 537–548.
17. Марковић, Слободан М., Поповић, Душан В., *Право интелектуалне својине*, 2. изд., Београд: Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, Досије студио, 2014.
18. Миладиновић, Зоран: „Услуге давања у закуп и на послугу примерака ауторских дела и предмета сродних права”, *XXI век – век услуга и услужног права*. Књ. 2, Крагујевац: Правни факултет Универзитета и др., 2011, стр. [233]–243.
19. National library of Australia. <https://www.nla.gov.au/document-supply-services/copyright#portion> (приступљено 15. 3. 2019)
20. Организација за остваривање репрографских права. <http://oorp.rs/wp/> (приступљено 12. 3. 2020)
21. Павловић, Александра: „‘Змија у Рајском врту’: интелектуална својина у дигиталном миленијуму”, *Инфошека*, год. 12, бр. 2 (децембар 2011), стр. 58–61.
22. Павловић, Александра, *Међубиблиотечка позајмица у Србији: развој и трансформација у складу са трансформацијом комуникационог система у науци: докторска дисертација*, Београд: [А. Павловић], 2009.
23. Павловић, Александра, *Снабдевање научним документима у Србији*, Београд, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 2012.

24. Поповић, Душан: „Дигитализација ауторских дела и приступ делима недоступног титулара ауторског права”, *Право и привреда*, 50, 4–6 (2013), стр. 726–743.
25. *Правилник о условима о начину коришћења грађе и услуга* (2020). <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=22508> (приступљено 26. 3. 2020)
26. *Правилник о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* [https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik\\_originalnost\\_doktorske\\_disertacije.pdf](https://bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik_originalnost_doktorske_disertacije.pdf) (приступљено 18. 3. 2020)
27. *Правилник о сталном стручном усавршавању запослених у библиотечко-информационој делатности* (2013) <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg> (приступљено 18. 3. 2020)
28. SHARE fondacija. <https://www.sharefoundation.info/sr/> (приступљено 10. 3. 2020)
29. *Тарифа посебних накнада организације за остваривање репозиторских права* [http://oorp.rs/wp/wp-content/uploads/2019/05/TARIFA\\_OORP.pdf](http://oorp.rs/wp/wp-content/uploads/2019/05/TARIFA_OORP.pdf) (приступљено 12. 3. 2020)
30. *Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација* као један од првих докумената у којем се регулише депоновање докторских дисертација у електронском облику <http://arhiva.unilib.rs/unilib/projekti/doktorati/docs/1%20-%20Uputstvo%20za%20formiranje%20repozitorijuma%20doktorskih%20disertacija.pdf> (приступљено 18. 3. 2020)
31. Филипи Матутиновић, Стела: „Правна регулатива интелектуалне својине и њен значај за библиотеке у Србији. У: *Зборник радова / Међународна научна конференција Електронска библиотека*, Београд, 25–28. 09. 2008. Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2009. ISBN 978-86-86419-70-5. Стр. 199–210.



## **COPYRIGHT IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE:**

LEGAL ASPECTS, PROFESSIONAL  
AND EDUCATIONAL CONTRIBUTIONS

### **Summary**

This paper gives a short overview of the theoretical, professional and educational contribution of copyright in librarianship, which enables correct implementation of the parts of the Law on Copyright and Related Rights which refer, directly or indirectly, to libraries. This topic is complex since it is present in various parts of the library and information science and it is becoming more and more challenging if we consider the development of digital infrastructure and the application of policies of open access and open science. This paper underlies three major issues: 1) theoretical and professional support visible through published papers and monographs, 2) organized seminars and other training for librarians and patrons which help to clarify some issues, 3) legal dilemmas. The importance of continual treatment of copyright by librarians is pointed out, as well as the awareness of the importance of copyright issues for libraries today, especially in the digital sphere. All these achievements are important for the accumulation of knowledge so that some unresolved issues such as the treatment of "orphan works" can be addressed in the future.

**Keywords:** Law on copyright and similar rights, libraries, digitisation, Creative Commons licences, accredited seminars for librarians, education.